

RODOS SEFERİ'NDE MENTEŞE SANCAĞI MİNYATÜRLERİNE BAKIŞ

THE VIEW OF THE MINIATURES ON MENTEŞE SANJAK IN THE RHODES CAMPAIGN

Ömür KOÇ*

ÖZ: Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıktıktan sonraki ikinci büyük seferi Rodos Seferi'dir. İstanbul'dan Marmaris'e kadarki sefer güzergâhı üzerinde Padişah ve ordu birçok önemli yerleşim yerleri, kasaba, cami, medrese, han, hamam, menzil, geçit, nehir ve köprüden geçmiştir. Bunlardan bazıları daha önce ve sonrası ordunun sefer güzergâhları üzerinde yer almış ve özellikle Nakkaş Matrakçı Nasuh'un fırsatından bize aktarılmışlardır. Nakkaşların kaynak eserlerine de yer verilmiştir. Seferle ilgili en önemli kaynak, yazma ruzname günlükleri, ruznamenin yer vermediği bazı konular için başvuru kaynağı, daha sonra tarihli Evliya Çelebi'nin yazdığı seyahatname olmuştur. Konular, minyatürün teknikleri, üslup özellikleri ve belgeleme özellikleri göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Sefer süresinde Osmanlı Devleti'nin yaklaşık yedi ay yönetildiği Muğla Sancağı ve çevresi konulu daha önce tarihi, topograf özellikli minyatürler yapılmamıştır. Muğla Sancağı ile ilgili örnek minyatürler ilk örnekleri teşkil etmektedir. Makale de yer verilen minyatürler tarihi belge özelliklerinin yanında günümüz minyatür sanatı ile ileriki dönemlere kaynak olması; nakkaşları, sanatçıları ve araştırmacıları ele alınmamış yeni konulara ele almaya yönlendirmesi umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rodos Seferi, minyatür, Kanuni, Menteşe, nakkaş.

ABSTRACT: The second major expedition of Suleyman the Magnificent after he ascended the throne was the Rhodes Campaign. On the expedition route from Istanbul to Marmaris, the sultan and the army passed through many important settlements, towns, mosques, madrasahs, inns, baths, ranges, rives, passages and bridges. Some of these have been on the expedition routes of the army before and after and they have been transferred to us, especially from the brush of the knocker Matrakçı Nasuh. The most important resource about the expedition was the historical diary, and the source used for some issues that were not included in the diary was the travel book written by Evliya Çelebi. The topics are organized taking into account the techniques, style and documentation features of the miniature. Historical, topographic miniatures in the Sanjak of Muğla and its surroundings, where the Ottoman Empire was ruled for seven months during the expedition, have not been studied before. In addition to the historical document features, the miniatures included in the article are expected to be a source for the next periods and today's miniature art, directing the artists and researchers to new topics that have not been addressed before.

Keywords: Rhodes Champaing, miniature, Kanuni, Menteşe, artist.

Giriş

* Dr. Öğretim Üyesi – Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı / Muğla – okocbodrum@gmail.com (ORCID ID: 0000-0002-0351-5443)

This article was checked by Turnitin.

Türk Minyatür Sanatının geçmişi Orta Asya Okullarına Uygurlara kadar gider. Yapılan seferler, göçler, göç edilen yerlerdeki yerel kültür, sanat ve sanatçılarla birlikte farklı gelenek, okul, üslupta yetişmiş nakkaşlar ve eserleri Osmanlı Devleti topraklarına getirilerek minyatür sanatı daha bir zengin duruma gelmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Doğu seferinden sonra bölgenin sanat merkezleri olan Tebriz, Herat, Kazvin, Şiraz ve Halep şehirlerinden Osmanlı Saray Nakkaşhanesi'ne çok farklı kökenli sanatçı ve eserleri getirildiği ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında batıdan sanatçı ve eserlerinin geldiği hakkında bilgiye Ehl-i Hiref defterlerinden öğrenebiliyoruz. XVII. yüzyılın sonlarına kadar hazırlanan yazma eserlerde Türk Minyatür Sanatının muhteşem örnekleri ne yazık ki Batılılaşma Dönemi'nde Batı etkisinde özelliğini yitirerek yerine suluboya ve yağlı boya tekniğinde eserlere bırakmıştır (Renda, 1997: 1266-1267).

Osmanlı Dönemi'nde padişah ve çevresinin ilgisi, destekleri ve korumasıyla sanatçılar zengin, farklı konularda muhteşem hatla yazılmış, minyatürlü, tezhipli, ciltli yazma eserler hazırlamışlardır. Nakkaşhanede usta-çırak eğitim ve öğretimiyle nakkaşlar, minyatürün (nakış-resim) yanında hat, tezhip, cilt, ebru, kat'ı, çini, kalem-işi gibi sanatlardan birini veya birkaçının eğitimini alıyorlardı. Yazma eser hazırlanırken yazarı, hattatı ve nakkaşı birlikte çalışabiliyordu amaç güzel bir eser meydana getirip, padişah ve çevresinin takdirini de kazanmaktır. Yazma eserin hattını en güzel tamamlayan, süsleyen tezhip, cilt ve ebru sanatları olmakla birlikte yazmanın konularını bize detayına kadar anlatıp süsleyen de minyatür sanatıdır.

Nakkaşlar minyatürlerine imza atmamayı tercih ettiklerinden birçok minyatürün nakkaşı konusunda karar verilememiştir. Örneğin Fatih Sultan Mehmed'in çok bilinen gül koklarken tasvir edilmiş minyatürü, Nakkaş Sinan Beyin mi yoksa çırağı Şiblizade Ahmed'in midir? Bu konuda günümüzde fikir ayrılıkları maalesef ki vardır. Batılılaşma Dönemi'nin önemli nakkaşları Levni ve Abdullah Buhari belki de dönemin özelliği olarak eserlerine imza atmışlardır. Yazma eserde bir veya birkaç nakkaşın minyatürü yer alabileceği gibi aynı minyatürde farklı nakkaşlarında çalıştığını fırça dokunuşlarından, figürlerinden, mimari mekânların işleyişinden ve Ehl-i Hiref defterlerindeki kayıtlardan anlıyoruz. Osmanlı Devleti'nin en önemli özelliklerinden biri de belgelemeye verdikleri önemdir. Bu nedenden hemen hemen her şeyin kaydını tutarak arşivlemişlerdir. Ehl-i Hiref defterleri belgeleme özelliği taşır. O yazmada kaç sanatçı ne kadar süre çalıştığı ne kadar ücret aldığı, sanatçının kıdemi, niteliği gibi sorular cevabını bulur.

Minyatür sanatımızda en çok sevilerek minyatürleri yapılan yazma eser konusu tarihtir. Padişah ve çevresinde geçen tarihi olayları hikâyeleştirerek anlatan bu yazmalarda tek ve karşılıklı sayfalar halinde, hemen hemen çoğu tam boyda hazırlanmış minyatürler yer almaktadır. Hünernâme, Şehname, Süleymannâme, Surname, Gazavatname, Nusretname gibi yazmalar minyatürlenmiştir. Peygamberimizin hayatını anlatan

Erzurumlu Darir'in yazdığı altı ciltlik Siyer-i Nebi'si ile Seyyid Lokman'ın yazdığı Zübdet-üt-Tevarih dini konulu yazmalarda olayları hikâyeleştirerek anlatan yazmalara örnektir. Ali Şir Nevai Hamse'si, Katibi'nin kasidelerinin olduğu Külliyyat-ı Katibi, Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun'u edebi konuların hikâyeleştirilerek anlatılan ve minyatürlenmiş yazmalarımızdan bazılarıdır.

Minyatür 1. Yavuz Sultan Selim kaplan avlıyor-Nakkaş Osman, *Hünername* (And, 2002: 191).

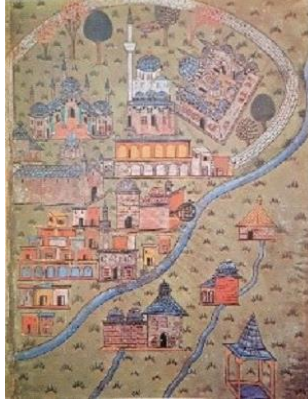
Türk minyatür sanatında portre konulu başarılı ve güzel minyatürlerde yapılmıştır. Fatih Sultan Mehmed'i, gül koklarken betimleyen minyatürde Sultanın güçlü kişiliğinin yanında elindeki gül motifi ile Peygamberin müjdelediği, İstanbul'u fetheden komutan olduğunun vurgusu verilmiştir. Seyyid Lokman'ın yazdığı, Nakkaş Osman'ın minyatürlerini yaptığı "Kıyafet-ül-insaniye fi Şemail-el-Osmaniye"de on iki Osmanlı padişahının portrelerine yer verilmiştir. Padişah portrelerinin yanında, Nakkaş Nigari'nin (Haydar Reis) Barbaros Hayreddin Paşa'yı yaşlılık yıllarında gösteren portresi de önemlidir (Çağman ve Tanındı, 1979: 60-61).

Minyatür 2. Fatih Sultan Mehmed'in portresi (Çağman ve Tanındı, 1979: Resim 46; no.128, Ressamı: Sinan Bey. 1475-1480 sıraları).

Türk minyatür sanatının dışında diğer minyatür okullarında görülmeyen topograf özellikli minyatürler yapılmıştır. Bir yere gittiğimiz de o anı veya yeri belgelemek, daha sonra hatırlamak için fotoğraf, video gibi görsellere ihtiyaç duyarız. Bu nedenden Osmanlı Devleti'nde tarihi

konuların geçtiği kentlerin, menzillerin, limanların, mimari mekânlar gibi önemli yerlerin belgelenmesi gerekmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nin ünlü Nakkaşı Matrakçı Nasuh'un topograf özellikli minyatürleri bu nedenden önemlidir. Süleymanname yazmasındaki minyatürlerinde Toulon, Marsilya, Nice, Budapeşte gibi Avrupa'nın önemli kentlerini, "Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn"'de (Mecmua-i Menazil) İstanbul, Bağdat, Tebriz'e kadar yüzlerce yerleşim ve yörenin topograf özellikleriyle o günkü görünümünü bize yansıtmaları açısından önemli eserlerdir (Renda, 1997: 1267).

Minyatür 3. Eskişehir. Nakkaş Matrakçı Nasuh, *Nasühü's - Silahi (Matrikçı) Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han* (Yurdaydın, 1976, 109 b).

Türk minyatür sanatında tıp, astroloji, eczacılık, baytarlık, denizcilik gibi çeşitli bilimsel konulu yazmalarında minyatürleri yapılmıştır. Es-Sufi'nin burçlarla ilgili astroloji kitabı "Kitab Suvar-el-Kevakib-es-Sabita"sı (Sabit Yıldızlar) ve Cezeri'nin "Kitab fi marifat el-Hiyel el- Hendsiye"si bilimsel konulu minyatürlü yazmalara örnek oluşturur (Renda, 1997: 1262-1271).

Minyatür 4. "Bedii üz - Zaman Ebû'l - İz İsmail b. ar - Razzaz el Cezeri," (Olağanüstü Mekânik Araçların Bilgisi Hakkında Kitap), 1990: 138b.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos seferi ve günümüzde yapılan minyatürleri

Sen Jan Şövalyeleri günümüzde de stratejik öneme sahip Rodos ve çevre adalara yerleşmeyi çok istemişlerdir. Şövalyeler, 1306 yılında Papanın teşviki ile toplanan Haçlı ordusunun adayı işgal etmesiyle amaçlarına ulaşırlar. Kısa süre içerisinde korsanlık yaparak önce çevredeki adaları, sonrada Çelebi Mehmed'in Halikarnas'ı (Bodrum) vermesiyle çok güçlendiler. Fatih Sultan Mehmed zamanında Mesih Paşa komutasında Rodos'a sefer düzenlenmiş, başarı elde edilememiştir. Yıldırım Beyazıd, Cem Sultan nedeniyle şövalyelere altın vermek zorunda kalmıştır. Yavuz Sultan Selim Mısır ve Suriye'yi feth ederek Osmanlı topraklarını genişletmiş, Ege ve Akdeniz'in bulunduğu stratejik öneme sahip Rodos Adası'nın alınmasını zorunlu kılmıştır. Deniz ticaret yolunun önemi ile vergi vermeyen ve korsanlık yaparak sorun olmaya devam eden şövalyeler nedeniyle adanın alınması için güçlü bir donanma hazırlığına başlanmıştır. Ancak malzeme yetersizliği gibi sebepler nedeniyle sefer düzenlenememiştir. Yavuz Sultan Selim'in 1520 yılında ölümünün ardından onuncu Osmanlı padişahı olarak tahta çıkan Kanuni Sultan Süleyman, 1521 yılında ilk zaferini Belgrad'ın fethi ile kazanmış, (Uzunçarşılı, tarihsiz, II: 313-315) böylece Rodos'un alınması zaruri olmuştur.

Osmanlı Dönemi'nden gelen menzilname ve ruzname adı verilen kayıtlarda sefere geliş gidişlerde ordunun izlediği yolu, güzergahtaki ve harp dönemindeki gelişmeleri ihtiva eden bir tür yolculuk ve savaş günlükleridir. Sefer sürecinde padişahın yapıp ettiklerinin de kaydedilmesi hasebiyle, bu kayıtlar, aynı zamanda padişahın da güncesi mahiyetindedir. Bürokratik gelişmelerin ve padişahın günlük işlerinin kaydının tutulması, XV. yüzyıldan itibaren süregelen bir Osmanlı devlet geleneğidir. Bu bağlamda, günlük hadiselerin kaydedildiği ruzname adıyla bilinen muhtelif kayıtlar bulunmaktadır (Ertaş ve Kılıçaslan, 2017: 4). Rodos Seferi ile ilgili en önemli başvuru kaynağımız sefer ruznamesidir.

Sefere çıkışta ve yol sırasında icra edilen törenler ile sefer boyunca tertip edilen sportif etkinlikler ve eğlenceler hakkında da ruznameler oldukça önemlidir. Ruznamelerde, ordunun hangi menzilde ne kadar konakladığı, hangi şehirlere uğradığı ve yürüyüş sırasında nasıl vakit geçirildiği, yol üzerinde şehir ve kasaba halkının padişah veya serdarı nasıl karşıladıkları hususlarında da kısa ancak önemli verilere yer verilmiştir (Ertaş ve Kılıçaslan, 2017: 6).

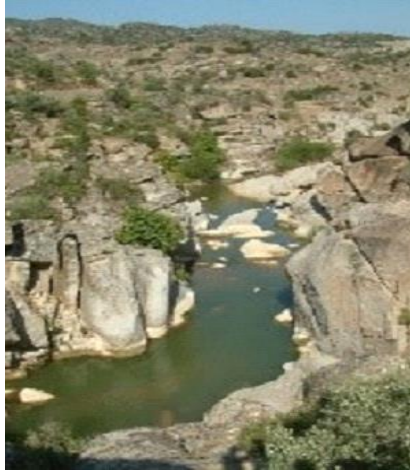
Makalede anlatılacak olan minyatürlerin tasarımlarında ruznamenin yanında daha sonraki tarihli Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nden de faydalanılmıştır. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi 1630'lu yıllarında İstanbul'dan başlayarak 1681'e kadar Osmanlı Devleti topraklarında ve komşu ülkelerde yaptığı seyahatleri anlatır. Seyahatname, Osmanlı dünyasının geniş bir coğrafya panoraması ile yerleşim yapısını tarihi

perspektiften verir ve yazarın seyahatle geçen hayatını içerir (Tezcan, 2009, 16-19).

10 ciltlik Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin 9. cildinde Muğla'ya yer vermiştir. Evliya Çelebi, gittiği yerlerin yollarını, konakladığı şehirlerin, kasabaların ve köylerin halkını etimolojisiyle seyahatnamede anlatır. Konakladığı yerleşimdeki halkın nüfusunu, dini yapısını, eğitim durumlarını, giyim-kuşamlarını, ürettikleri ürünleri, yörenin iklimini bize aktarır. Medrese, cami, mescid, türbe, çeşme, han, hamam ve çarşılar hakkında bize detaylı bilgiler verir.

Rodos seferi Divan-ı Hümayun'da görüşülür, çoğunluk seferin yapılmasını istemez. Buna rağmen Vezir-i azam Piri Mehmed, ikinci vezir Çoban Mustafa ve Kurdoğlu Muslihiddin Paşaların sefere olumlu bakmaları sonucunda Divan-ı Hümayun'dan sefer kararı çıkar. Seferin serdarlığına ikinci vezir Mustafa Paşa tayin edilir (Uzunçarşılı, tarihsiz, II: 313).

4 Haziran 1522'de 400 harp ve nakliye gemilerinden meydana gelen yaklaşık 700 gemi, meşhur amiral Kurdoğlu Muslihiddin Reis'in idaresinde Rodos'a hareket eder. Kanuni Sultan Süleyman 16 Haziran, pazartesi günü İstanbul'dan ayrılarak Üsküdar'a geçmiş ve ertesi gün orduyla yola çıkmıştır. Kanuni ve ordusu İzmit, İznik, Kütahya, Denizli, Aydın-Çine yolu üzerinden Gökbel'i aşıp 22 Temmuz 1522 tarihinde Mentеше Sancağı topraklarına, Bozöyük Menziline ulaşmıştır. Ruznamede Gökbel'in dar, sarp ve geçilmesinin zor bir derbend (geçit) ve Bozöyük Menziline uzak olduğundan bahsedilmiştir (Ertaş ve Kılıçaslan, 2017: 12).

Fotoğraf 1. Gökbel Derbendi (Ömür Koç arşivi).

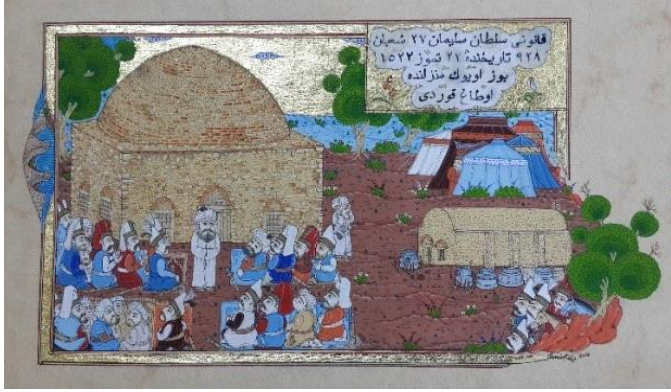
Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Kanuni Sultan Süleyman'ın, Rodos fethine giderken Bozöyük kasabasının bir ok mesafe uzağına otağını kurduğundan bahseder. Kasaba ve çevre halkı ilk defa bir Padişahı yakından göreceklerdir. Kasaba ile çevre köylüleri padişah ve orduyu karşılayarak hediyeler sunmuşlar ve padişahın takdirini kazanmışlardır. Süleyman Han hoşlanıp buyurdular ki: "Bu benim otağım cirmi olan yer bu ahaliye hafta

bazarı olmak için dükkânlar bina olunsun diye emreder” (Evliya Çelebi 2005: 108). Bozöyük kasabasındaki cami, han ve hanbaşı köprüsü Kanuni Sultan Süleyman’ın Mentеше Sancağı’na hediyesidir. Cami günümüzde yapılan kötü bir restorasyon geçirmiş, Han ve Hanbaşı Köprü’sü harap durumdadır.

Fotoğraf 2. Bozöyük Kanuni Sultan Süleyman Hanı ve Camii (Ömür Koç arşivi).

“Bozöyük Kanuni Camii, Hanı ve Hanbaşı Köprüsü” adlı minyatürü Hünername ve topograf özelliğindedir. Kanuni Sultan Süleyman’ın emriyle yaptırılan camide ordu sohbet ederken anlatılmıştır. Cami, Han ve Hanbaşı Köprüsü, minyatürü için yerinde alan araştırması yapılmış, minyatür için taslak çizimleri hazırlanmış ve fotoğrafları çekilmiştir. Yıkık olan köprü ile harabe haldeki han, Rodos Seferi için aynı dönemde Marmaris yolu üzerinde yapılan Taşhan’la benzerlik gösterdiğinden, harabe han tamamlanmış haliyle minyatürde yer verilmiştir.

Minyatür 5. “Bozöyük Kanuni Camii, Hanı ve Hanbaşı Köprüsü” adlı minyatür. Ömür KOÇ (Ömür Koç arşivi) 11,5x 21,5 cm. boyutlarında, 2016 tarihli ve altın, gümüş, doğal boya, guaj ve suluboya kullanılmıştır. Yazı: Siraceddin Beler.

Kanuni Sultan Süleyman ve ordusu 23 Temmuz’da Bozöyük Menzili’nden hareket ederek Mentеше Sancağı’nın merkezi Muğla’ya ulaşmış ve Karabağlar sahrasında konaklamıştır. Karabağlar sahrası menzilinde üç gün konaklayan Sultan, burada Divan-ı Hümayun’u toplamış ve Marmaris’e geçmeden gelişmeleri gözden geçirmiştir. Burada halkı huzuruna kabul eden Sultan, av seferleri düzenletmiştir.

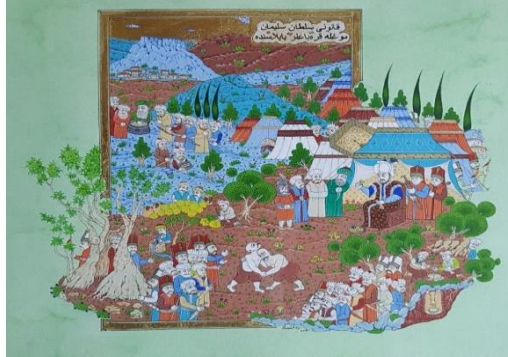
Matrakçı Nasuh, Karabağ menziline ordunun dağ eteklerini, bağ ve bahçeleri doldurduğundan bahseder. Padişah ve maiyeti, Ramazan ayının ilk günü 25 Temmuz 1522’de, Cuma namazını Muğla’da kıldıktan sonra, güneye doğru güneş girmeyecek derecede sık ve büyük ağaçların, bağ ve bahçelerin arasından uzanan yoldan Gökova’ya doğru yola çıkmıştır (Ertaş ve Kılıçaslan, 2017: 12). Ancak Matrakçı Nasuh’un Rodos Seferi’nde bulunmasına rağmen Kanuni Sultan Süleyman’ın bu zaferi ile ilgili topograf özellikte minyatürüne rastlanılmaması ilginçtir.

Türk sanatında örneklerini gördüğümüz mucizeler, menkıbeler, efsaneler, destanlar ve halk hikâyelerimizi konu alan minyatürler yapılmıştır. Muğla ile çevre ilçeleri menkıbe, efsane, halk hikâyeleri bakımından oldukça zengindir. Kanuni Karabağlar Sahrası Menzili’nde konakladığı süre içerisinde ruznamede yer almayan, günümüzde de Muğla yöresinde bilinen bazı menkıbeler, efsaneler dilden dile anlatılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Menkıbeleriyle tanınan yörede yaşamış, sevilmiş, takdir görmüş eren, dede, evliya gibi adlar verilmiş, adaklar adanmış, türbeleri önemli ziyaret yeri olan Pisili Hoca ile Hamursuz Dede bunlardandır.

Hamursuz Dede’nin kabri Muğla-Düğerek arasında kendi adıyla anılan Hamursuz Dağı’nın tepesinde dir. XIV-XVI. yüzyıllar arasında bir zamanda yaşadığı tahmin edilmektedir. Tam adı Hamursuz Mustafa Dede’dir. Bir başka rivayete göre asıl adı Mehmed Said’tir ve Şeyh Kemalettin’in biraderi olarak kabul edilir (Önal, 2003: 300).

Rodos Seferi ile ilgili menkıbe Hamursuz Dede’nin Osmanlı Ordusu’nu hamur yaparak doyurmasıdır. “Asker çok gelmiş, yiyecek yok imiş, Hamursuz dede ortada hiçbir şey yok iken hamur pişirivermiş. Askerlerin garnı doyurmuş. Ortada hamur yok, gören yok, askerlerin hepsini doyurmuş” (Önal, 2003: 338).

“Kanuni Sultan Süleyman Muğla Karabağ Yaylası’nda” minyatürü, Hünername, topograf ve portre minyatür özelliğindedir. Hünername minyatürlerindeki gibi padişah ve çevresinde geçen olaylar ele alınmıştır.

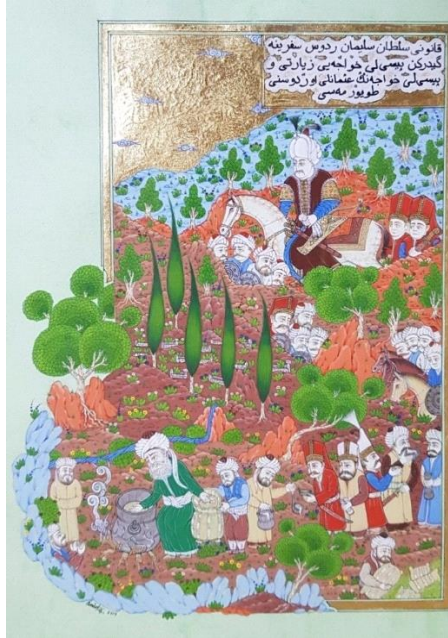
Minyatür 6. “Kanuni Sultan Süleyman Muğla Karabağ Yaylası’nda” adlı minyatür. Ömür KOÇ (Ömür Koç arşivi) 22x20 cm. boyutlarında, 2016 tarihli ve altın, gümüş, doğal boya, guaj ve suluboya kullanılmıştır. Yazı: Siraceddin Beler.

Padişah otağında Divan-ı Hümayun'u toplamış, gelişmeleri görüşürken bir taraftan da yapılan güreşi seyrederek. Minyatürün sol üstünde Muğla'nın simgelerinden Masa Dağı ve Ulu Cami, ortada Hamursuz Dağı, minyatürün sol atında Bizans'tan kalma su kuyusu ile Karabağ Yaylası'nın simgelerinden asırlık çınar ağacı, Muğla yayla kavunu ve göç çiçeği ile Matrakçı Nasuh'un topograf özellikli minyatürleri örnek alınmıştır. Minyatürde Hamursuz Dağı'nın hemen önünde Hamursuz Dede askerlerin karnını doyururken gösterilmiştir.

Pisili Hoca, Horasan'dan gelip Pisi'ye yerleşmiştir. Pek çok vakıf kurmuştur. Ası adı İsa Efendi olup Pisili Hoca olarak anılır. Bir rivayete göre adı Abdulvehap'tır. Kanuni devrinde yaşamıştır. Kabri Yeşilyurt beldesindedir. Vakf-ı Sofiyane-i Pisili Hoca olarak eşr ve harç vermediği kayıtlara geçmiştir. Mevlevi olduğu Muğla'da sofihanesi, Pisi köyünde mescit ve zikirhanesi bulunduğu belirtilir. Vakfı II. Beyazıt vermiştir (Yiğit, 2009: 121).

Pisili Hoca menkıbesinde; Kanuni'nin Pisi'ye gönderdiği asker ve posta onbaşlıları bir avuç yerine üç avuç yem katınca, atlar yem yemezler. Durumu Pisili Hoca'ya havale ederler. O da: "Hadi hadi yiyin" der. Yem yemeyen diğer atları gören Sultan Süleyman: "Neden bu hayvanlar yemedi?" deyince Pisili Hoca: "Haram diye yemediler, bir avuç yerine üç avuç yem kattılar da ondan" der (Önal, 2003: 353). Bir başka menkıbe bereket motiflidir. Pisili Hoca bir kazan pilav yapar, askere dağıtır, pilav bitmez, az pilavla bütün orduyu doyurur (Önal, 2003: 339).

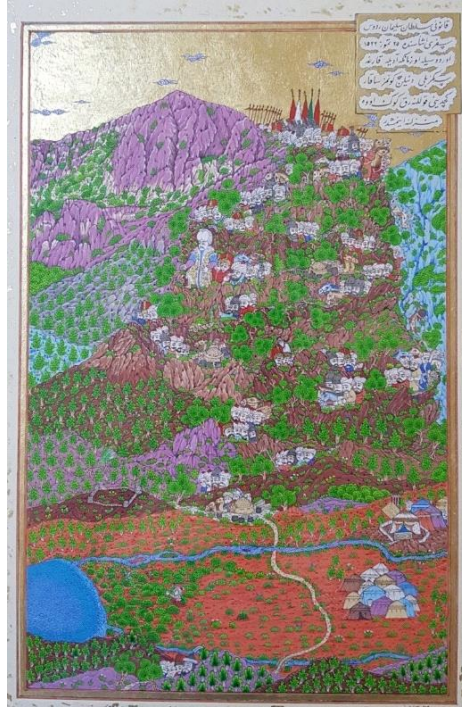

Minyatür 7. "Kanuni Sultan Süleyman'ın Pisili Hoca'yı ziyareti" adlı minyatür. Ömür KOÇ (Ömür Koç arşivi) 23x17 cm. boyutlarında, 2017 tarihli ve altın, gümüş, doğal boya, guaj ve sulu boya kullanılmıştır. Yazı: Siraceddin Beler.

“Kanuni Sultan Süleyman’ın Pisili Hoca’yı ziyareti” minyatürü, Hünername özelliğinin olmasının yanında portre özelliği de taşır. Minyatürde Kanuni Sultan Süleyman’ın Pisili Hoca’yı ziyareti ve ordunun doyurulması menkıbesi anlatılmıştır. Klasik Türk minyatür sanatının özelliklerinde görüldüğü gibi, Padişah ve Pisili Hoca diğer figürlerden daha büyük çizilmiştir.

25 Temmuz 1522 tarihinde "Karabağ Sahrası" menzilinden ayrılan Kanuni Sultan Süleyman ve ordu, aynı gün içinde "Kargasekmez Beli" adı verilen zorlu bir geçidi aşarak Gökova Körfezi'ne inmiştir. Atların nallarını dökecek düzeyde dar, dik, sarp bir yer olan ve bugün "Sakar Beli" adıyla bilinen geçitte Osmanlı ordusu çok zorlanmıştır.

Minyatür tasarımında kullanılmak için önce gerekli yüzey araştırmaları yapılmış, seferde kullanılan yol zorda olsa bulunmuş ve aşağıya doğru yürünmüştür. Fotoğraf ve video çekimi ile minyatür için eskiz çizimleri yapılmıştır.

Minyatür 8. “Kanuni Sultan Süleyman ve ordu Kargasekmez Beli’nde” adlı minyatür. Ömür KOÇ (Ömür Koç arşivi) 36x23 cm. boyutunda, 2018 tarihli ve altın, gümüş, doğal boya, guaj ve suluboya kullanılmıştır. Yazı: Prof. Dr. Abdülhamit Tüfekçioğlu.

“Kanuni Sultan Süleyman ve ordu Kargasekmez Beli’nde” minyatürü, Hünername özeliğinde olmasının yanında portre ve topograf özelliklerde taşır. Klasik minyatürlerimizde olduğu gibi padişah diğer figürlerden büyük çizilerek öne çıkarılmıştır. Padişah ve ordunun zorlu geçit olan Kargasekmez Beli’nden Gökova Körfezi’ne inişini anlatır. Sefer Ruznamesi’nde gayet sarp bir yer diye belirtilen Kargasekmez Beli’nde Kanuni Sultan Süleyman

ordunun Bel'den inişini izlemektedir. Kargasekmez Beli'nin zorluğunu anlatmak için atlar ve kayalar yardan düşerken gösterilmiştir. Kargasekmez Beli'nin topograf özellikleri, daha önce insanların ve hayvanların faydalanması için yapılmış iki sarnıç, antik dönemden kalan küçük kale, Gökova Körfezi ve ordunun çadırları, Gökova'dan Marmaris'e uzanan taş döşeli yol ve köprüyle gösterilmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman ve ordusu, Gökova Menzili'nden hareket ettikten sonra, Akçapınar Köprüsü üzerinden günümüz Marmaris yoluna paralel yol güzergâhında ilerler ve kırk bir günlük bir yolculuğun ardından 26 Temmuz 1522 tarihinde Marmaris'e ulaşır.

Minyatür tasarımında kullanılmak için önce gerekli topografik araştırmalar yapılmıştır, fotoğraf ve video görselleri çekilmiş, minyatür eskiz çizimleri yapılmıştır. Marmaris Kalesi sefer öncesindeki haliyle gösterilmiştir.

Minyatür 9. "Kanuni Sultan Süleyman ve Osmanlı Ordusu Marmaris'te" adlı minyatür. Ömür KOÇ (Ömür Koç arşivi) 24x42 cm. boyutunda, 2016 tarihli ve altın, gümüş, doğal boya, guaj ve sulu boya kullanılmıştır. Yazı: Siraceddin Beler.

"Kanuni Sultan Süleyman ve Osmanlı Ordusu Marmaris'te" minyatürü, Hünernâme özeliğinde olmasının yanında portre ve topograf özelliklerde taşır. Klasik minyatürlerimizin özelliğinde olduğu gibi padişah diğer figürlerden büyük çizilmiştir. Ordu Marmaris Beldibi'nden Marmaris'e inmeye devam ederken, Kanuni Sultan Süleyman'da kale önüne ve sahile yakın yerde kurduğu otağında seferle ilgili hazırlıkları görüşürken gösterilmiştir. Sultanı adaya götürmek için bekleyen Kara Mahmud Reis'in kadırgası ve birkaç gemi Marmaris Limanı'nda bekler. Rodos adasına doğru limandan ayrılan gemiler yola çıkmıştır. Minyatürde, Marmaris ve Sarı Ana ile ilgili iki menkıbede anlatılmıştır. Birinci menkıbede Sarı Ana, türbesinin günümüzde bulunduğu yerde, inekten süt sağarak askerleri doyururken gösterilmiştir. İkinci menkıbede Sarı Ana ve askerlerin armut alması ile ilgilidir, kompozisyonunun alt kısmında armutla ilgilenen askerler nakşedilmiştir.

Sarı Ana uzun sarı saçlarıyla ve Rodos Seferi ile ilgili iki menkıbesiyle bilinir. Sultan Rodos'u fethettikten sonra Marmaris'e döndüğünde Sarı Ana'nın vefatını öğrenmiş ve kabrinin üzerine türbe inşa ettirmiştir. Sarı

Ana'nın Türbesi, günümüzde Marmaris otogarından limana giderken Pilav Tepesi olarak bilinen yerin yakınındadır.

Sarı Ana'nın Rodos Seferi ve Marmaris'le ilgili menkıbesinde Kanuni Sultan Süleyman Rodos Seferi'ne giderken Marmaris'te Sarı Ana adlı ermiş kadınla görüşür. Menkıbeye göre, Sarı Ana'nın bir ineği vardır. "Suğar suğar kulege doldurur". Asker içer bitiremez. Sarı Ana bereket motifli keramet gösterir. Asker bu nasıl olur, diye niyetini bozduğunda, ineğin memesinden kan gelir. Sarı Ana askere: "Oğlum kalbin düzelt" der (Önal, 2003: 336).

Sarı Ana'nın Rodos Seferi ve Marmaris'le ilgili bir başka menkıbe, Sarı Ana'yla ilgilidir. Kanuni Sarı Ana'ya Rodos'u alabilecek miyim diye sorar. Sarı Ana askerini sınamasını, torbasına armut dolduran askeri, sefere götürmemesini tembih eder. "...bi dene armut çıkarsa İrodosu alamayacan" der. Kiminde bir kiminde üç armut çıkar. Kanuni onları geride bırakır, sefere götürmez (Önal, 2003: 336). Marmaris'in Armutalan semtinin adı buradan gelmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman Kara Mahmud Reis'in kadırgasıyla Marmaris'den ayrılarak adaya geçer (Uzunçarşılı, [t.y.], II: 314).

Fotoğraf 3. Rodos Kaleiçi, tarihi çarşı (Ömür Koç arşivi).

Minyatür tasarımı için Rodos'a birçok defa gidilip fotoğraf ve video çekimleri sonrası minyatür taslak çizimleri yapılmıştır.

Minyatür 10. "Rodos'un Fethi" adlı minyatür. Ömür KOÇ (Ömür Koç arşivi) 36,5x29 cm. boyutunda, 2016 tarihli ve altın, gümüş, doğal boya, guaj ve sulu boya kullanılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı 19. Devlet Türk Sanatları Minyatür Başarı Ödülü almıştır. Yazı: Hattat Orhan Altuğ.

Rodos'un Fethi" minyatürü, Hünername özelliğinde olmasının yanında portre ve topograf özellikler de taşır. Klasik minyatürlerimizin özelliğinde olduğu gibi padişah diğer figürlerden büyük çizilmiştir. Minyatürde, Kanuni Sultan Süleyman otağının önünde kuşatmanın seyri hakkında görüşürken, savaş tüm şiddeti ile sürmekte, şövalyeler kenti kuşatan surların dışındaki hendeği su ile doldurmuş, Rodos şövalyesi Vilye dö Lil Adam kalenin surlarında savaşı endişeyle izliyor ve şövalyeler kaleyi savunuyor. Osmanlı Donanması'na ait gemiler malzeme ikmali yaparken diğer tarafta savaş gemileri Rodos Liman'ındaki gemileri batırarak, top atışlarıyla surları dövüyorlar.

Fotoğraf 4. Rodos Kalesi, surlar ve hendekler (Ömür Koç arşivi).

29 Temmuz 1522 Salı günü başlayan kuşatma yaklaşık 153 gün sürer. Rodos'un fethinden sonra 2 Ocak 1523 günü Sultan, adadan ayrılarak Marmaris'e geçer (Ertaş ve Kılıçaslan, 2017: 7).

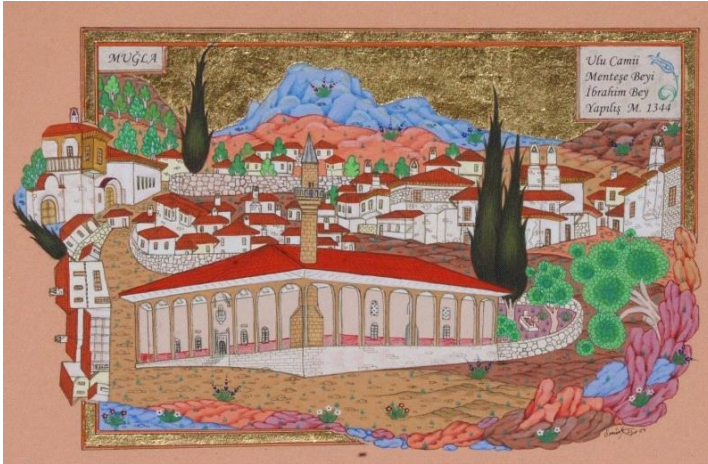
Marmaris'deki günlerinde Rodos Kalesi ve şehrin tamiri ile buradaki idari düzenlemeleri yaparak görev ve yetki dağılımlarını belirlemiştir. Sultana Marmaris'ten ayrılmadan önce Rodos'un fethinden sonra Bodrum Kalesi'nin de fetih müjdesi gelmiş, zafer coşkusunu yöre halkıyla paylaşmak için Kanuni Sultan Süleyman 5 Ocak 1523 günü Marmaris'te deve güreşi yaptırarak Menteşe Yörüklerine iltifat etmiştir. Ruznamede "Hüdavendigâr-ı gerdun-iktidar birkaç mehar beserek esrik develeri biri biriyle güreşdürüp durup temaşe eyledi" şeklinde yer alır (Ertaş ve Kılıçaslan, 2017: 32).

Minyatür 11."Kanuni Sultan Süleyman Marmaris'te Deve Güreşi İzliyor" adlı minyatür. Ömür Koç (Ömür Koç arşivi)11x19 cm. boyutunda, 2017 tarihli ve altın, doğal boya, guaj ve sulu boya kullanılmıştır. Yazı: Siraceddin Beler.

“Kanuni Sultan Süleyman Marmaris’te Deve Güreşi İzliyor” minyatürü, Hünername özeliğinde olmasının yanında portre ve topografik özellikler de taşır. Klasik minyatürlerimizin özeliğinde olduğu gibi padişah diğer figürlerden büyük çizilmiştir. Padişah Marmaris’te Pilav Tepesi denilen yerde kurulu olan otağından deve güreşini izliyor. Marmaris’in topografyası Pilav Tepesi, sağda Marmaris Limanı ile limana dökülen azmakla verilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman’ın Marmaris’te deve güreşi yaptırdığı ruznamede anlatılmıştır. Osmanlının belgeleme özeliğini yansıtmaması açısından bu minyatür ayrıca önemlidir. Muğla’nın Bodrum, Milas, Yatağan ilçelerinde günümüz de deve güreşleri yapılmaktadır. Ancak ruzname dışında bugüne kadar Marmaris’te de deve güreşi yapıldığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Kanuni Sultan Süleyman ve ordusu 7 Ocak 1523 tarihinde kışın zor şartlarında Marmaris’ten ayrılarak İstanbul’a doğru harekete geçer. Sultan ve ordu Gökova Menzili’ne geldiğinde gelişte kullandığı zor, dar, dik ve sarp Kargasekmez (Sakar) Beli yerine doğudan Çaydere köyü üzerinden gitmeyi tercih eder. Ruznamede belirtildiği üzere, zorlu kış şartlarında, oldukça sıkıntı çeken askerlerin birçoğu, çıkan hengamede yük ve binek hayvanlarını kaybederek yaya kalmışlardır. Padişah zorlu ve yorucu bir yolculuktan sonra Ula Menziline ulaşır (Ertaş ve Kılıçaslan, 2017: 33). 8 Ocak Perşembe günü Muğla’ya gelen Kanuni’nin burada bir gece konaklamış, cuma günü yola çıkması gerekirken dönüşünü cumartesi gününe ertelemiş, bir gün daha şehirde kalmıştır. Padişah, Cuma namazını bölgedeki en önemli merkezlerden biri olan Muğla’da ifa etmiş ve Cuma selamlığında halkın istek ve şikâyetlerini doğrudan dinleme ve öğrenme fırsatı bulmuştur.

Minyatür 12. “Muğla Ulu Camii” adlı minyatür. Ömür KOÇ (Kaynak: Ömür Koç) 13x21cm. boyutunda, 2004 tarihli ve altın, gümüş, doğal boya, guaj ve sulu boya kullanılmıştır. Yazı: Ömür Koç.

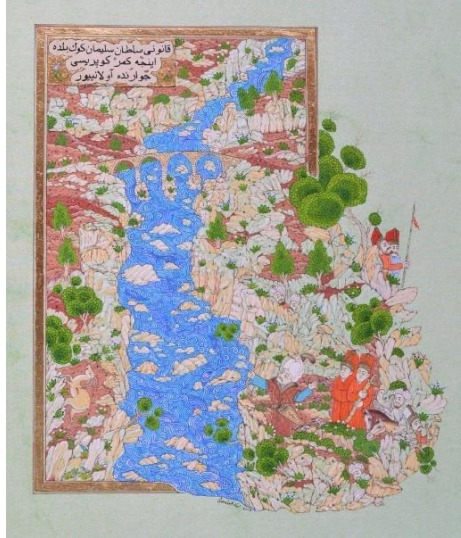
“Muğla Ulu Camii” minyatürü Matrakçı Nasuh’un minyatürleri etkisinde, figürsüz, topografik özellikler taşır. Minyatürün konusu olan Ulu Cami şehrin en eski tarihli dini yapı olması ile belgeleme özeliğine sahiptir.

Ayrıca Muğla'nın simgeleri, Masa Dağı, Muğla bacası, kendine has dar sokakları ile cumbalı evleri minyatürde gösterilmiştir.

Rodos Seferi Ruznamesi'nde belirtildiği üzere, kış şartları ağırlaşmış ve hava oldukça soğumuştur. Kanuni Sultan Süleyman ve ordusu 10 Ocak 1523 tarihinde Muğla'dan ayrılır. Marmaris'e giderken uğradığı Bozöyük'e uğramadan Leyneönü'nün karşısında bulunan Sevdeş Menzili'nde (Südeş karyesi) konaklar. Kanuni ve ordusu dar, sarp, geçilmesi zor ve ağır kış şartlarında Gökbel Derbendi üzerinden Çine'ye geçer (Ertaş ve Kılıçaslan, 2017: 33).

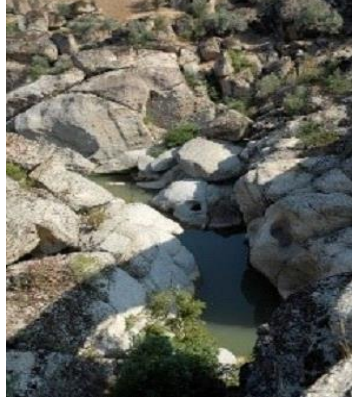
Resim 5. İnce Kemerli Köprü (Ömür Koç arşivi).

Minyatür 13. "Kanuni Sultan Süleyman Gökbel'de Avlanıyor" adlı minyatür. Ömür KOÇ (Ömür Koç arşivi) 20,5x17,5cm. boyutunda, 2016 tarihli ve altın, doğal boya, guaj ve sulu boya kullanılmıştır. Yazı: Siraceddin Beler.

"Kanuni Sultan Süleyman Gökbel'de Avlanıyor" minyatürü, Hünername özeliğinde olmasının yanında portre ve topografik özellikler de taşır. Klasik minyatürlerimizin özeliğinde olduğu gibi padişah diğer figürlerden büyük çizilmiştir. Padişah burada ruznamede de anlatıldığı üzerine av düzenlemiştir. Minyatürde seferdeki padişahın avlanması konusu

öne çıkarılması gerektiğinden Hünername özelliği verilmeye çalışılmıştır. Matrakçı Nasuh topografik özellikteki minyatürlerinde insan figürüne yer vermeden menzilleri, dereleri, geçitleri ve köprüleri detaylı olarak vermiştir. Matrakçı Nasuh'un minyatürlerinden esinlenerek Gökbel Derbendi, Gökbel kayalıkları, Çine Çayı ve İnce Kemerli Köprü minyatürde gösterilmiştir. Antik Karia Dönemi'ne ait İnce Kemerli Köprü (Gelin Geçmez Köprüsü) ne yazık ki Çine Barajı gölünün suları altında kalmıştır. Minyatür bu nedenden dolayı belgeleme özelliği de taşır.

Resim 6. Gökbel Derbenti (Ömür Koç arşivi).

Minyatür 14. “Muğla Kır Sarnıcı” adlı minyatür. Ömür Koç (Ömür Koç arşivi) 11,5x16 cm. boyutunda, 2016 tarihli ve altın, gümüş, doğal boya, guaj ve sulu boya kullanılmıştır. Yazı: Siraceddin Beler.

“Muğla Kır Sarnıcı” minyatürü topografik, mimari özellikler gösterir. Rodos Seferi güzergâh yolu üzerinde sıralı çok sayıda sarnıçlar tespit edilmiştir. Sarnıçlar kubbeli örtüleri ve kendilerine has mimari yapılarıyla yöresinin iklim ve coğrafi özelliğini de yansıtır.

Sarnıçlar, yağmur ve kar sularını toplamak için yapılmış, üzeri açık veya kapalı belirli bir strüktür sistemi olan kendine özgü plana sahip yapılardır (Öter, 2008: 1). Menteşe Sancağı ve çevre yöre halkı genellikle

hayvancılık ve tarımla uğraşmaktadır. Yol güzergahları üzerinde, belirli yürüyüş mesafesinde su ihtiyacının karşılanması için sarnıçlar yapılmıştır. Yörede hayvancılığın, konar-göçerliğin azalması, sarnıçların eskiye oranla çok az kullanımları ve böylece ihmal edilmeleri söz konusudur. Bunun yanında çevrenin ve doğanın tahribiyle sarnıçların birçoğu harap durumda günümüze gelebilmişlerdir.

Sarnıçlar genellikle su kaynaklarının yetersiz olduğu ya da düzenli bir yağış rejimi göstermeyen bölgelerde yoğunluk kazanır. Özellikle Batı Anadolu'da yaz aylarının kurak geçmesi sebebiyle sarnıçların bu bölgede tarihin hemen her döneminde çokça yapıldığı görülmüştür (Öter, 2008: 1). Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi'nde ordunun su ihtiyacını güzergâh üzerindeki bu sarnıçlar karşılamıştır.

Sonuç

Kanuni Sultan Süleyman ikinci seferinde dedelerinin almayı çok arzuladıkları, hazırlıklarını yaptıkları sefere çıkmış, büyük bir orduyu karayoluyla kırk bir günde İstanbul'dan Marmaris'e intikal ettirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın ikinci büyük seferi olan Rodos'un kuşatılmasında çok şehit verilmiş ama fetih gerçekleştirilmiştir.

Minyatürler tarihi, nakışlarla anlatan sanat eserleridir. Osmanlı arşivlerinde bulunan ruznameler, seyahatnameler gibi günlükler sayesinde zengin tarihi bilgilerimiz daha sağlam temellere oturur. Minyatür belgeleri ışığında, Menteşe Sancağı değerlerinin bir kez daha farkına varılmıştır. Geniş bir coğrafya üzerinde uygulama imkânı bulan minyatür sanatı, yazmaların konularını anlatmakla kalmaz, ayrıca nakkaşların renkli dünyalarında yer bulur. Türk sanatında nakkaşların Menteşe Sancağı ile ilgili minyatürlerine rastlanılmamış olup bu çalışmayla Menteşe/Muğla coğrafyası ve Rodos Seferi ile ilgili özgün minyatürlere yer verilmiştir. Özel arşivimizdeki altı fotoğraf ve on minyatürle, tarih bir kez daha anlatılmış, bölgenin zengin kültürel özelliklerine yer verilmiştir.

KAYNAKÇA

- And, M, (2002). *Osmanlı tasvir sanatları:1 minyatür*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Bedii üz-Zaman Ebû'l-İz İsmail b. ar-Razzaz el Cezeri. (1990). *Olağanüstü mekânîk araçların bilgisi hakkında kitap*. Tıpkıbasım. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Çağman, F. – Tanındı, Z. (1979). *Topkapı Sarayı Müzesi İslam minyatürleri*. İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür.
- Çınar, A. A. (2010). *Muğla Karabağlar Yaylası (Tarih toplum ve kültür)*. Muğla: Muğla Belediyesi.
- Renda, G. (1997). *Eczacıbaşı sanat ansiklopedisi*. C. 2, 1262-1271, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi.
- Ertaş, M. Y. – Kılıçaslan, H. (2017). Rodos'un fetih günlüğü Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Ruznamesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 12 (1), 1-36.

- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, (2005). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. (hızl. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff). İstanbul: Yapı Kredi.
- Önal, M. N. (2003). *Muğla efsaneleri (Araştırma-inceleme)*. Muğla: Muğla Üniversitesi.
- Öter, N. (2008). *Muğla sarnıçları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tezcan, N. (2009). *Seyahatname*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C. 37, 16-19.
- Uzunçarşılı, İ. H. (t.y.). *Büyük Osmanlı tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu. II. 313-314.
- Yiğit, A. (2009). *XVI. yüzyıl Mentеше livası vakıfları (338 numaralı mufassal evkâf defteri H.970/M.1562)*. Ankara: Barış Platin.
- Yurdaydın, H. G. (1976). *Nasühüs-silahi Matrakçı beyan-ı menezil-i sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.